

A Délvidék magyarsága.

1941 ÁPRILISÁBAN a Trianon utáni negyedik országgyarapodás Délmagyarország egy értékes darabját, Bács földjét hozta vissza Szent István koronájához. Sohasem hittünk itt az idegen uralom tartósságában, mindig bízunk népi erőnk és történeti jogunk győzelmében, de 23 esztendő kényszerű hallgatása megakadályozott a minden komoly tudományosságot nélkülöző magyarellenes propaganda visszautasításában. A magyar főhatalom jelvényeinek az ősi földre való visszatérésével elérkezett az ideje, hogy felsorakoztassuk a történelem világánál az e terület magyarságára és történeti jogainkra vonatkozó bizonyítékokat. Az alábbiakban a Délvidék településtörténeti áttekintése során a magyar-délszláv perben igazságunk mellett a fegyver jogán kívül földrajzi, geopolitikai, gazdasági tényezőkre, a magyarság népi erejére és nem utolsósorban arra az építómunkára kívánunk hivatkozni, amelyet a táj kialakításában magyar nemzedékek századok során át végeztek.

Délmagyarország földjén a magyarok előtt tartósan egyetlen nép sem tudott megállni. E terület a magyarság ősi szállásföldje volt. A honfoglaló magyarság nemcsak a felbomlott délszláv királysághoz csatolt Bácsbodrog, Temes, Torontál, Baranya vármegye egyes részeit vette birtokába, hanem szállásföldjei Pozsega, Valkó, Körös, Verőce és Szerém megye felől horvát és szerb területre is átnyúltak. A Botond nemzetség az Alduna partjait szállotta meg; a Kán nemzetségnek a Dráva partjain voltak birtokai; Temes és Torontál vármegyék területén pedig a gyula méltóságot viselő Ajtony törzs nemzetségei foglaltak helyet. A magyar szállásterület keleten Zimonynál kezdődött és nyugat felé a Duna—Száva és Duna—Dráva között húzódott. Régészeti emlékek és törzsnevekből alakult helynevek hosszú sora mutatja, hogy a honfoglaló magyarság által megszállott Délvidék északi és középső része néhány évtized alatt az ország legsűrűbben lakott területe lett. Innen délre a Dráva—dunamenti vonalon húzódott a magyar—délszláv nyelvterület határa. A Délvidéken a magyarság népi ereje az újkor küszöbéig minden viharral dacolni tudott, még a nyelvhatáron fekvő ősi magyar települések is szilárdan ellenálltak a délről és nyugatról feléjük irányuló délszláv beszivárgásnak.

E területen már a X. században sűrűn lakott magyar szállások voltak. A X. század végén hazánkba betörő kunok útja Bács és Torontál vármegyék területén virágzó településeken vezetett keresztül. Bár érzékeny károkat okoztak bennük a kunok, teljesen megsemmisíteni azokat nem tudták. Súlyosabb próbára tette a Délvidék ma-

gyar településeit az 1241-i tatárbetörés, amely különösen Torontál megyében sodort el sokszáz magyar szállást. A lakosság egy része elpusztult, sokan védettebb helyre menekültek, számosan nem is tértek többé vissza elhagyott tűzhelyeikre. A tatárbetörés tanulságaképp újabb megrohanás ellen megfelelő védelemről gondoskodnak. Bács, Bodrog, Titel és Pétervárad megerősítésével kiépítik a délvidéki erődvonalat. Újabb telepésekkel is erősödik a megfogyatkozott magyarság: a kunokkal. Egyes csoportjaik már a tatárjárás előtt itt vannak, de rendszeresebb betelepítésük csak a tatárjárás után történik. Számos kun-szállás létesül Bács megyében; 1266-ban már Torontálban is kész kun szervezettel találkozunk. Szenteltszék e kunszék neve Szenteltegyház székhellyel, körülötte kun kapitányságok sorakoznak Óbesenyő, Nagyikinda és Vizesgyán mellett. A beköltöző kunok gyorsan beolvadnak és a velük megerősödött magyarság megsokszorozza településeit a Délvidéken.

A letelepedett magyarság feltétlen népi és nyelvi uralmat gyakorol a középkori Délmagyarországban. Magyar volt a birtokos osztály és magyar volt a föld dolgozó népe. A délszláv történetírók által „népemigráció“-nak nevezett népmozgalom a késői középkorban nem volt más délszláv menekülésnél és magyar befogadásnál. Lehetővé tette a beköltözést a tatárjárás által megritkult magyar településekre a szerb népnek a balkánrománok beolvasztásával való népi megerősödése és királyaink balkáni politikája. Először a XIV. század végén a rigómezei csata után (1389) jelennek meg nagyobb számban délszláv csoportok a magyar Délvidéken. A török hódoltságig 7 kisebb-nagyobb szerb beköltözésről tudunk. Királyaink szívesen fogadják a jó katona hírében álló rácokat és hadi szolgálatra is alkalmazzák őket. Zsigmond alatt Brankovics György bácskai birtokaira érkeznek először szerb menekülő csoportok és azoknak egyes részei az ország belsőbb területeire is átköltöznek. A második bevándorló csapatot 1433 körül szintén Brankovics György vezette hazánkba és Temes és Torontál megyei birtokain mintegy 110 községbe telepítette őket. Azután Albert, Ulászló, és Szendrő második eleste után (1459) Mátyás alatt érkeznek szerbek hazánkba. Ez utóbbiakat Brankovics György unokái a Száva mentén és a Szerémségben telepítik le. 1481-ben Kinizsi Pál telepít le mintegy 50.000 szerbet a Tisza-Maros szögben és Alsótemesben. Majd 1509—11-ben érkeznek menekülő szerbek Magyarországra. Az utolsó csoportot 1538-ban Jurisics Miklós telepíti le Pétervárad környékére.

E szerb beszivárgások hoznak ugyan délszláv színeket a déli végekre, de nem idéznek elő sem a tájban, sem a népiségben változásokat. A szerb szórványok a magyar területen nem jutnak jelentőséghez. A szerbek nem laknak összefüggő területen; nincs területi önkormányzatuk és arra nem is törekszenek. Magyar törvény és igazgatás alatt állanak, a vármegye hatósága alól nincsenek kivéve. A magyarság nem akadályozza, sőt szíves vendéglátásával elősegíti boldogulásukat. Sokan közülük megmagyarosodnak, a vezetőrétegekbe emelkednek és a közéletben is szerephez jutnak.

Mohács előtt a magyarországi szerbeknek nincsenek nemzeti törekvéseik. Egyéni és nemzeti boldogulásukat a magyarság mellett

keresik és találják meg. A szerb történetírók sem tudnak a középkori Magyarországon semmiféle szerb szervezetről vagy intézményről. Az ortodox görögkeleti egyháznak sincs önálló szervezete; a délvidéki szerb szörványok külföldi patriarchatus alá tartoznak.

A Délvidék a középkorban hazánknak legnépesebb, leggazdagabb és legmagyarabb területe volt, amelyről Csánki Dezső középkori nagy földrajzi műve (Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában), mint a magyar birodalomnak hatalmas közigazgatási és gazdasági szervezettel, többezer várral, várossal, faluval és uradalommal bíró területéről emlékezik meg. A régészet, a helynevek, egykorú térképek, a pápai tizedlajstromok és hosszú sora a történelmi és földrajzi kútfóknak a Délvidéken csak a magyarság alkotásairól tudnak. Ezt a szerb történetírás is tudomásulveszi, amíg a középkor előadásában más hiányában magyar kútfókra támaszkodik.

A magyar népi erőnek a sorvadása és a délszláv elemek megerősödése a másfélszázados török hódoltság alatt következett be. A török veszedelem törkában fekvő Délvidék már Mohács előtt ki volt téve az ellenséges betöréseknek, a hódoltság idejében pedig állandó csatater lett. A megismétlődő török hadjáratok sűrű sorokat vágnak a Szerémség, Temesköz, az Alduna, a Dráva és Száva völgyének településeiben. A meghódolt szerb mint katona és jobbágy szolgálja a törököt. A rác martalócok a hódoltsági végvárakban katonai szolgálatot teljesítenek és a török haderő oltalma alatt pásztor- és földművescsoportok foglalják el a magyarság elhagyott szállásait.

A beköltöző rácok nem hoznak magasabb kultúrát, inkább a meglévőt szállítják le a maguk színvonalára. A virágzó földművelést, állattenyésztést rideg marhatartás és halászat váltja fel. A rácok legnagyobb része nem falulakó, hanem a török végvárak mögöttes területén sátrak alatt tanyázva vándorol. A letelepedés is mindössze abból áll, hogy néhány rác család beköltözik az üresen hagyott magyar faluba és annak nevét szláv végződésel látja el. Így kapnak színmagyar községek szerb végződésű nevet, mint pl. Veresegyháza = Verusity, Félegyháza = Felity, Rév = Rivica, Baksafalva = Baksic, stb. Szerbek és törökök megértik egymást a hódoltsági területen. A török szívesen látja és elősegíti rác települések keletkezését.

Egyes pusztuló magyar települések helyén keleties színezetű palánkvárosok keletkeznek szerb és török lakossággal. Így veszti el magyar jellegét az elpusztult középkori Czoborszentmihályból alakult Zombor. Hasonló a sorsa Szabadkának, Ujvidéknek, Péterváradnak és a többi városnak is. A magyarság messze elkerüli a pusztuló tájat, amelyből egyre nagyobb darabokat nyel el az északfelé törő délszláv hullám. De az ötszáz éves magyar kultúra emlékeit nem tudta könnyen elsöpörni. Az 1522-i pápai tizedlajstrom Bács megyében 2000 családnév között csak három szláv hangzásút tüntet fel. A török kincstári összeírások (defterek) a hódoltság első századában csupa magyar falut jegyeznek fel ezen a területen.

A török hódoltság megszűnésével a magyarság visszaszerezhetette volna elvesztett birtokállományát a Délvidéken, ha a bécsi

udvar ezt meg nem akadályozza a rác népnek a magyarság rovására való túlzott támogatásával. Így következett be a délszláv törtenetírás által „nagy migráció“-nak dicsőített népmozgalom: Csernovics Arzén ipeki patriarchának mintegy 200.000 emberrel való beköltözése 1690-ben Magyarországra. Lipót szívesen fogadta a török bosszúja elől menekülő szerb patriarchát népével együtt és széleskörű kiváltságot: szabad érsekválasztást, az ónaptár használatát, adómentességet biztosít neki és azt is megígéri, hogy a török kiűzése után „a rác nemzetet régi lakóhelyére visszavezeti“. Ez ígéret beváltására azonban nem került sor, mert a szerbek elvesztett hazája egyelőre nem szabadult fel, a visszaköltözésre pedig az első nemzedék leszarmazói már nem gondoltak.

Az Alsótiszánál elhelyezett szerbek nem érezték magukat biztonságban a határ közelében és a császári sereg oltalma alatt belsőbb területekre költöztek. Egyesek várórségi szolgálatot teljesítettek a városokban. Ilyenek érkeztek nagy számban Szegedre is. De a félnomád szerb nem tudott belehelyezkedni az új környezetbe és elkíváncozott a kultúraltabb magyar területekről. A császár teljesítette kívánságukat és újabb kiváltságlevelében további kedvezményeket biztosított nekik.

A bécsi udvari haditanács 1694-ben a Duna—Tisza-közt jelölte ki állandó szállásul a szerbek számára. Heiszler tábornok fegyveres kísérettel vezette őket Bács, Bodrog, Torontál, Csanád, Csongrád és Arad megye kijelölt területeire. A bécsi kormánynak érdekében állott a rác népnek magyar területen összefüggő egységben való megtartása. Ezért pravoszláv (ortodox keleti) egyházi szervezetét is meghagyta, ami kiválóan alkalmas volt a nemzeti érzés fenntartására. A délvidéki szerbek egyházi szervezetük segítségével nemzeti különállásukat megőrizték és a magyar nemzeti törekvésekkel szemben Bécs felhasználható eszközeiként szerepelhettek. Így a felszabadító hadjárat és annak fejleményei a szerb nemzet megerősödését és területi előretörését eredményezték. Csernovics Arzénnek nagyszámú néppel való beköltözése a Délvidék egy részének szerb jellegét adott és megnehezítette a magyarság számára annak visszaszerzését.

A magyar államiságot tagadó szerb nemzeti érzés és a grani-csáröntudat a XVIII. század folyamán létesített határőrvidékeken alakult ki. A határőrvidék, ez a rácok számára a Duna, Tisza, Maros alsófolyásánál mintegy 50 km-nyi szélességben létesített kiváltságos területi szervezet, biztosította a külön nemzetiségként való megmaradást. Bécs szívesen látott a magyarság ellen mindig felhasználható fegyveres alakulatot a Délvidéken. De ide kellett helyezni a félnomád rác népcsoportot azért is, mert nehezen illeszkedett bele a letelepedett népek környezetébe. Állandó harcban állott egyházzal, megyével, földesúrral, sőt a császári katonasággal is. A Duna, Tisza, Maros és Temes folyók mentén kiharított széles csíkokba költöztetett szerbek külön községekben, ú. n. katonai sáncokban helyezkedtek el. A szerb katonaközségekben ugyanazon család egyes tagjai katonáskodtak, a többiek mezőgazdasági foglalkozást űztek. A használatul kapott földet a katonák özvegyei is megtartották. E községekben a házközösség (zadruga) tartotta össze a nemzetséget.

tagjait. Közös háztartásban egy családfő (staresina) vezetése alatt éltek. A határőrök 16—18 holdnyi földet kaptak szabad erdőhasználattal. A falu maga választotta bíróját; a felügyeletet a királytól kinevezett főkenéz gyakorolta. A szerb határőrközség nem állott vármegyei hatóság alatt, megerősödését előnyösen szolgálta az egyházi önkormányzat is.

A szerb határőrvidékek a kialakulatlanság, nyugtalanság, változás képét mutatják. Nem voltak itt véglegesen kialakult állapotok. A szakadatlan vándorlást nemcsak a rác félnomád életforma, hanem a politikai változások is okozták. A török hódoltság megszűnése után a szerb katonaság nem tudott a polgári élethez hozzászokni. A szerb katonák csak a határőrvidéken állották meg helyüket; a távolabbi harcterekről azonban tömegesen tértek haza községeikbe. Végre a Karok és Rendek ismételt sürgetésére Mária Terézia feloszlattott néhány határőrvidéket és azokon a hadi és kamarai igazgatás helyébe a vármegyei igazgatást vezette be. A szerb határőrök nagy nehezen tudott behelyezkedni e változásba. Sokan inkább Oroszországba vándoroltak, vagy felcserélték lakóhelyüket más katonai kerülettel. E belső vándorlás, melyet a szerb történetírás nagy teljesítménynek tekint és amelyből történeti jogokat formál, az egész XVIII. század folyamán tartott.

A határőrvidékek feloszlatása után azonnal kitűnt, hogy a magyar népi erő elegendő tartalékkal rendelkezik ősi településterületének visszaszerzésére. A XVIII. század közepével megkezdődik a Délvidék visszamagyarosodásának korszaka. E megmozdulás során a magyarság néprajzi vonala előrenyomul a Délvidéken Bácsbodrog, Temes és Torontál vármegye felé.

Az ország különböző részeiből érkező önkéntes csoportok először Felsőbácskát szállják meg a Ferenc csatortától északra és a Duna—Tisza mellékét. Rendszeres kincstári telepítések csak később történtek. Az északbácskai megerősödött településekből hamarosan új kirajzások indulnak dél felé. Sűrű egymásutánban települnek be jobbra dunántúli magyarokkal: Jánoshalma, Ludas, Tataháza, Madaras és Bezdán községek. A Tisza-mellék: Ada, Óbecse, Mohol, Martonos, Bácsföldvár, Szenttamás, Turja, Péterréve a Jászságból, Heves, Hont és Nógrád megyéből érkező magyarokkal népesül be. Számos szerb község, mint Dorozsló, Bácskertes, Csonoplya, stb. a közeli magyar községekből Szedről, Alpárról, Hódmezővásárhelyről, Kiskunmajsáról, Félegyházáról, Algyőről, Dorozsmáról és Nagykőrösről kap magyar lakosságot és gyorsan megmagyarosodik. E községek, valamint más helyek is sűrűn küldtek kirajzásokat a Délvidék többi területeire is. II. József alatt a jászkun területről érkezik többszáz református család a topolyai járásba. Nemesmilitics az ország különböző részeiből érkező elszegényedett nemes családokkal telepszik be. Csantavérre (1773) nagykunsági és hevesmegyei magyarok érkeznek. Tataháza a XIX. század elején a Kiskunságból újból kap magyar lakosságot. Kunmadarasi magyarok alapítják Kossuth-falvát (Ómoravica). Temerinbe (1783) palócsági magyarok telepsznek. A Csajkás-kerület katonai jellegének megszüntetése után a XIX. század második felében Csu-

rog, Titel, Mozsor és Sajkáslak községekből kezdik kiszorítani a ritkuló szerb lakosságot tiszavidéki magyarok. A bácskai magyar települések gyorsan megerősödnek, kirajzásaikkal számos új települést létesítenek, amelyeknek eredményeképp e vármegyében a magyarság a három ott lakó nemzetiség között az első helyre kerül.

Torontál megyébe is a határőrvidék felosztása után érkeznek nagyobb számban magyar telepések. A vármegye székhelyére erdélyi és magyarországi nemes családok költöznek. A Tiszamentén Torontáloroszi, Kanizsamonostora, Ószentiván, Aracs és más községekbe erős rajokban özönlik dél felé a szegedvidéki magyarság. Telepítenek a földesurak és a kincstár is. Földesúri telepítés révén számos magyar község alakul a nagykikindai járásban. Egyes földesurak szívesen telepítenek birtokaikon a szerb és oláh lakosság közé magyarokat, így pl. Csóka, Kanizsamonostora, Istvánvölgye, Óléc. Egyházaskerre, Torontálvásárhelyre és Magyarszentmártonba a kincstár telepít magyar lakosságot. Számos magyar család érkezik a törökkanizsai és nagyszentmiklósi járás községeibe is. Torontáltordára Csongrád megyéből jönnek magyar telepések. A felvidéki vármegyékből érkező tót lakosság gyorsan beolvad a magyarságba. A határőrvidéki szervezet miatt legkésőbb érkezik a magyarság a vármegye déli részébe, ahol csak a kiegyezés után alakulnak magyar községek a szerb bánági ezredek területéből népesült pancsovai, antalfalvi és alibunári járásban.

Temes megyében a katonai kormányzat (Temeswarer Banat) és idegeneknek nagy számban való betelepítése késleltette a magyarság beköltözését. De az átütő magyar népierő itt is érvényrejut és számos beköltözésben és új településben jelentkezik. A XVIII. század végén minden felsőbb irányítás nélkül több száz magyar család érkezik Heves, Békés, Csanád és Csongrád megyéből. Kiskunsági és külsőszolnoki magyarság költözik Nagykövérésre. Számos magyar család települ be a temesvárkörnyéki német falvakba. A csáki járásban a kincstár 10 községbe, a buziásfürdőiben 18 községbe költöztet az oláh lakosság mellé magyarokat. Magyarokkal erősödik Temesfalva, Aranyág, Mélynádas. Magyarok vesznek részt Kistopolya és Majlátfalva megalapításában. Magyar családok települnek 1850 körül a Tanulmányi Alap birtokát képező Giládra és Nagyszilasra. Temes és Torontál megyében a magyarság térnyerése kisebbmértvű volt, mint a Bácskában, de állandóan fokozódó erővel folyt és az imperiumváltozásig nagy területeket hódított el a szerb és német lakosságtól.

A XVIII. és XIX. században ősi településterületét birtokába vevő magyarságnak hídfői és gyűjtőmedencéi a délvidéki városok lesznek. A magyarság beköltözése az akkor még szerb vagy német többségű városokba a XVIII. század utolsó évtizedeiben kezdődik. Szabadka, Zombor, Ujvidék, Zenta, Magyarkanizsa, Nagybecskerek a magyarságnak gazdasági és művelődési központjai lesznek és eredménnyel szolgálják tovább terjeszkedését. A magyarság a legtöbb délvidéki városban a vezetést csakhamar magához ragadja és még a nem abszolút magyar többséggel bíró helyeken is megnyilvánul a nemzetiségekkel szemben térfoglalása.

Szabadka a szerb határország kiköltözésével nyílik meg a magyarok számára. A török hódoltság és a felszabadító hadjárat alatt elszerbesedett városnak lakossága a XVIII. század végén már $\frac{1}{3}$ részben magyar. 1857-ben 52.018 lélekszámból 32.245; 1900-ban 83.593-ból 46.262 magyar és 61.220 beszél magyarul; 1910-ben 94.610-ből 55.587 magyar. Jellemző, hogy ezzel szemben az 1921.-i szerb statisztika mindössze 27.730-ban tünteti fel Szabadkán a magyarok számát. *Ujvidékre*, amelynek területén a török hódoltság előtt 9 magyar falu állott, a török kiűzése után német és szerb lakosság költözik. A magyarság száma itt a XIX. század közepétől kezdve állandóan emelkedik és 1910-ben már első helyre jut. Számosan költöznek ide a környék egyre szaporodó magyar lakosságából is. 1910-ben 33.590 főnyi lakosságból: 13.344 magyar, 5918 német és 11.594 szerb; a magyarul beszélők száma 21.654. Az elpusztult Czoborszentmihályból alakult *Zombor* szerb jellegét Csernovics Arzén befogadott népe adta meg. A határőrvidék megszűnésével az elköltözött szerbek helyére bunyevácok érkeznek. A vármegye benépesülésével párhuzamosan a magyarság létszáma állandóan emelkedik. Míg 1857-ben csak 1430 a magyar lakosság száma, az 1910-i statisztika már magyar többséget tüntet fel, 13.343 lelket. E tényen mitsem változtat, hogy az említett szerb statisztika a magyarság számát 5195-re szorítja le és a szerbekét a bunyevácokkal együtt 22614-ben tünteti fel. *Nagybecskerek*en 1857-ben még a szerbek abszolút többségben vannak. 1890-ben 7874 német, 7669 szerb és 5116 magyar lakosa van a városnak. 1900-ban itt is a magyarság kerül az élre; lélekszáma az összlakosság 35%-át teszi (9288 magyar, 8055 német, 8091 szerb). A 9 magyar faluból alakult *Zenta* a Délvidék egyik legmagyarabb városa. A szerb határőrvidék feloszlata után jászsági és Heves megyei magyarokkal népesül be. 1910-ben 29.600 főnyi lakosságából 27.220 magyar és 2020 a szerb. Ezt a számarányt a szerb statisztika is elismeri. *Magyarkanizsa* is Csernovics beköltözése révén kap kezdetben szerb jelleget, de 1777-ben már magyar többsége van. 1910-ben 17.000 főnyi lakosságából 16.600 a magyar. *Nagykikinda*, amelyhez még a XVI. században színmagyar községek (Kökényes, Nagygalád, Révgalád, Várhalom) tartoztak, az egyetlen szerb többségű város a Délvidéken. A határőrvidék szervezésekor kerületi központ lett és jelentőségét később is megtartotta. 1910-ben 26.795 főnyi lakosságából 14.108 szerb, 5.858 német és 5.968 magyar. *Pancsová*-nak, amely a török hódoltság alatt lett palánkváros, 1857-ben még csak német és szerb lakói vannak. 1890-ben lakóinak sorában már 2055, 1910-ben pedig 3.364 magyart találunk. *Versec* és *Fehértemplom* német többségű városok. Előbbinek 1910-ben 13.556 német, 8.607 szerb és 3890 magyar lakója van; utóbbinak 11.524 főnyi lakosságából 6.062 német, 1.213 magyar, 1.994 szerb, a többi oláh.

Amint a fentiekben láttuk, a Délvidéken a szerb nemzetiség előretörése csak néhány évtizedig tartott. E fellendülés feltételeit megteremtették a magyarságnak a török uralom alatti sorvadása és a bécsi udvartól a szerbeknek adott rendkívüli kedvezmények. Nagy erőt jelentett a pravoszláv nemzeti egyházi szervezet, a határőrvidéki

katona életforma és társadalmi egységük, amely csak foglalkozási és vagyoni rétegződést ismer. A szerbek elnyomásról nem panaszkodhattak, sőt épen kiváltságos helyzetük fejlesztette ki nemzeti öntudatukat. Semmit sem hoztak magukkal. Vagyont, szervezetet, kultúrát Magyarország földjén kaptak.

A kezdeti emelkedés után hamarosan jelentkezik a szerb népi erőgyengülése. A szerb nemzetiség a XVIII. században már a magyarral és némettel szemben a harmadik helyre kerül. Az ősi földjére visszatérő magyarságból egy friss életképes nép alakul ki. A délvidéki magyarság nagyobb természetes szaporodása, jóval kisebbarányú kivándorlása és a színmagyar területekről való folytonos felfrissülése révén állandóan erősödött. Ezzel szemben a többi nemzetiségeket a lassú sorvadás apasztotta. 1900—1910 között Bácsbodrog, Temes és Torontál megyében a magyarságnak 9.3, 30.6 és 11.8 százalékos szaporodási arányszámával szemben a szerbeké 3.4, 7.0, és 0.8%. 1857-ben a magyarság a Délvidék összlakosságának 13.78 %-át alkotta. 1890-ben már Bácsbodrog megyében 40.5% a magyarság arányszáma, 1910-ben a vármegye 812.000 főnyi lakosságából 363.000 magyar, 190.000 német, 145.000 szerb van; a többi bunyevác (70.000), tót (30.000), ruthén (11.000). Legnagyobbarányú volt a magyarosodás, amint láttuk a városokban, amelyeknek túlnyomó részében a magyar lakosság száma ugrásszerűen emelkedett.

Az utolsó évszázadban különösen a városokban magyarok és szerbek közelebb kerültek egymáshoz; közöttük kulturális és népi kapcsolatok is keletkeztek. Számos szerb család beolvadt a magyar nemességbe; a jómódú iparos és kereskedőréteg pedig osztozott a városi polgárság sorsában és résztvett városaink vezetésében.

A Délvidék népiségét véglegesen a magyarság javára eldöntő népmozgalomban csak a 23 éves szerb megszállás jelentett szünetet. De e kényszerű szünet alatt sem tört meg a magyar népierő és a magyar nemzetiség nehéz időkben kiállotta a hűség próbáját. Az elmúlt évtizedek népmozgalmi viszonyainak ismeretében nem nehéz előrelátni, hogy a trianoni sorompók eltűnésével a magyarság térnyerésének folyamata folytatódni fog. A gazdátlanná vált dobrovoljac és csetnikföldeken máris felépültek a bukovinai székelek és a magyar vitéz családok települései és miként a világháború előtti évtizedekben, most is meg fogja sokszorozni a felszabadult népierő és az anyaországi felduzzadt településekről érkező kirajzások.

EPERJESSY KÁLMÁN.